

## PROBLEMINIAI EKSPLIKAVIMO VERTIME ASPEKTAI

RASA DARBUTAITĖ

*Vilniaus universitetas*

*Filologijos fakultetas*

*Vertimo studijų katedra*

*Rasa.Darbutaite@ff.vu.lt*

Straipsnio tikslas – aptarti pagrindinius eksplikavimo reiškinių aspektus, kuriuos vertimo tyrėjai vertina nevienareikšmiškai: apibrėžties problematiką, eksplikavimo klasifikaciją, eksplikavimo vertime žodžiu ir raštu skirtumus ir galimas eksplikavimo priežastis. Atkreipiamas dėmesys į konteksto svarbą sinchroniniame vertime ir aptariami komunikacinės rizikos vengimo, kaip pagrindinės eksplikavimo priežasties, trūkumai. Straipsnyje eksplikavimo sinchroniniame vertime ypatumai apžvelgiami pasitelkiant vertimo iš vokiečių kalbos į lietuvių kalbą pavyzdžius iš Europos Parlamento plenarinių sesijų.

### ĮVADAS

Eksplikavimo (*explicitation*) vertime reiškiniu intensyviausiai susidomėta po to, kai Blum-Kulka 1986 metais iškėlė eksplikavimo hipotezę (*Explicitation Hypothesis*), pagal kurią eksplikavimas apibūdinamas kaip universali vertimo, kaip vienos iš kalbinio tarpininkavimo rūšių, strategija (Blum-Kulka 1986). Ji nustatė, kad kohezijos priemonių požiūriu vertimo tekstas gali būti labiau perteklinis nei originalo tekstas, nepaisant tekstinių ar kalbinių vertimo ir originalo skirtumų (Blum-Kulka 1986). Tokia tyrimo išvada pastūmėjo mokslininkus atlikti daugiau tyrimų, kurių dauguma patvirtino eksplikavimo hipotezę, tačiau kilo ir daug sudėtingų klausimų, susijusių su vertimo mokslo pagrindais – reiškinių apibrėžtimi, vertimo proceso (ne)išstiriamumu, universalijų (ne)egzistavimu.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti pagrindinius probleminius eksplikavimo aspektus, eksplikavimo vertime raštu ir žodžiu skirtumus, eksplikavimo sinchroniniame vertime ypatumus ir paskatinti tolesnę mokslinę diskusiją šiais nevienareikšmiškais klausimais. Analizuojant eksplikavimo sinchroniniame vertime ypatumus, straipsnyje pateikiama sinchroninio vertimo iš vokiečių kalbos į lietuvių kalbą pavyzdžių iš Europos Parlamento plenarinių sesijų.

## EKSPLIKAVIMO APIBRĖŽTIES PROBLEMA

Pirmojoje eksplikavimo apibrėžtyje, pateiktoje Vinay ir Darbelnet (1958/1995), eksplikavimas apibūdinamas kaip stilistinis vertimo būdas (pranc. *procédé*), kuriuo vertimo tekste eksplikuojama tai, kas originalo tekste lieka implicitiška, nes yra suprantama iš konteksto ar situacijos (Vinay, Darbelnet 1958/1995). Po šio pirmojo bandymo apibrėžti eksplikavimo reiškinių kilo keletas klausimų: vien sąvokos *procédé* atitikmenys iš prancūzų kalbos į anglų kalbą išverstose apibrėžtyse – *method* (Dimitrova 2005), *procedure*, *process* (Pym 2005), *technique* (Klaudy 1998) – suteikia prielaidą skirtingai interpretuoti šį reiškinį, juo labiau kad iki šiol nėra bendros mokslininkų nuomonės dėl sąvokų *procedure*, *technique* ir *strategy* skirties (Gambier 2010; Lewicki 2011).

Blum-Kulka (1986) apie eksplikavimą kalba kaip apie strategiją, tačiau Becher (2011, 27) teigia, kad ji nepaaiškina, ar eksplikavimą suvokia kaip sąmoningą, ar kaip nesąmoningą veiklą. Baumgarten, Meyer, Özçetin (2008, 181) išvelgia skirtį tarp strategijos ir proceso. Jų teigimu, strategija – tai sąmoningas vertėjo sprendimas nukrypti nuo originalo teksto, o tais atvejais, kai nuo informacijos originalo tekste nukrypstama nesąmoningai, reikėtų kalbėti apie procesą. Dėl eksplikavimo sąvokos neapibrėžtumo tyrėjai skirtingai interpretavo šį reiškinį savo tyrimuose (Dimitrova 2005, 34; Becher 2011, 27). Be to, kaip teigia Becher (2011, 17), iš Vinay ir Darbelnet apibrėžties neaišku, ką reiškia „eksplikitiska“ ir (arba) „implicitiška“. Vis dėlto, Becher (2011) manymu, tai, ko gero, neišvengiama pirmą kartą formuluojant iki tol neapibrėžtus reiškinius.

Šiame straipsnyje laikoma, kad eksplikavimas – tai vertimo būdas (taikomas ir sąmoningai, ir nesąmoningai), kuriuo originalo tekste numanoma informacija vertimo tekste išreiškia kalbinės raiškos priemonėmis (plg. Becher 2011; Klaudy 1998). Ši eksplikavimo apibrėžtis gali būti taikoma ir vertimui žodžiu, ir raštu, tačiau kalbant apie vertimą žodžiu turimas galvoje sakininis tekstas, o apie vertimą raštu – rašytinis. Originalo tekste numanomą informaciją adresantas perteikia (arba ketina perteikti), bet jos neišreiškia kalbinės raiškos priemonėmis dėl akivaizdaus konteksto, komunikacinės situacijos, gerai pažįstamos temos ar kitų priežasčių. Pavyzdžiui, adresantas, vokiečių kalba sakdamas *die Union* (*Sajunga*) Europos Parlamento plenariniame posėdyje, akivaizdžiai kalba apie *Europäische Union* (*Europos Sajunga*). Kitame kontekste sąvoka *die Union* gali reikšti kitą organizaciją (pvz., *Sowjetunion* – *Sovietų Sajunga*), tačiau konkretus kontekstas leidžia vertėjui užtikrintai eksplikuoti ir versti *Europos Sajunga*, juo labiau kad lietuvių kalboje neįprasta vietoj *Europos Sajungos* vartoti pavadinimą *Sajunga*. Žinoma, adresanto ketinimai ir numanoma perteikti informacija yra sunkiai, o dažnai ir visai neprieinami vertėjui, todėl jam tenka užduotis pasitelkti turimą lingvistinę ir ekstralingvistinę informaciją, kad numanytų adresanto ketinamą perteikti informaciją ir įvertintų adresato gebėjimą ją suprasti. Taigi vertėjo sprendimas eksplikuoti originalo tekste numanomą informaciją arba jos neeksplikuoti priklauso nuo konkrečios komunikacinės situacijos ir konteksto.

## EKSPLIKAVIMO KLASIFIKACIJOS PROBLEMA

Blum-Kulkos (1986) iškeltą eksplikavimo hipotezę ir jos teiginį, kad eksplikavimas yra vertimo procesui būdinga strategija, patvirtino nemažai tyrėjų (Øverås 1998; Olohan, Baker 2000; Klaudy, Károly 2005). Vertimui būdingą eksplikavimo kategoriją išskiria ir Klaudy (2008). Ji pateikia tokią eksplikavimo klasifikaciją:

- privalomasis (*obligatory*);
- fakultatyvusis (*optional*);
- pragmatinis (*pragmatic*);
- vertimui būdingasis (*translation inherent*).

**Privalomuoju** eksplikavimu laikomas toks eksplikavimas, kurį lemia sintaksiniai ir semantiniai originalo ir vertimo kalbų skirtumai, pvz., *Geschwister – seserys ir broliai*<sup>1</sup>.

**Fakultatyvusis** eksplikavimas atsiranda dėl skirtingų stilistinių priemonių pasirinkimo originalo ir vertimo kalbose, pvz., *Japaner – Japonijos visuomenė*. **Pragmatinis** eksplikavimas grindžiamas kultūriniais originalo ir vertimo kalbų bendruomenių skirtumais, pvz., *Hartz IV – nedarbo draudimo išmoka Vokietijoje*. **Vertimui būdingasis** eksplikavimas siejamas su vertimo proceso pobūdžiu, tačiau pati Klaudy, kaip pažymi Becher (2011), nepateikia jokio šios kategorijos pavyzdžio, todėl labai sunku suprasti jos esmę.

Ir Blum-Kulkos, ir Klaudy išskirta vertimui būdingojo eksplikavimo kategorija lėmė vertimo universalijų (ne)egzistavimo temą, kurią vieni tyrėjai palaiko (Olohan, Baker 2000; Klaudy, Károly 2005), kiti atmeta (House 2008; Becher 2011), tretį nesutinka su sąvokos „universalija“ vartojimu ir siūlo keisti ją „taisyklėmis“ (*laws*) (Touy 2004). Kai kurie tyrėjai kalba apie tai, kad eksplikavimas yra reiškinys, būtinas siekiant įveikti kalbinius, kultūrinius ar kitokius originalo ir vertimo kalbų skirtumus (Pöchhacker 2004; Baumgarten, Meyer, Özçetin 2008). Vis dėlto teiginys, jog eksplikavimas yra universali ir prigimtinė vertimo savybė, abstraktus ir ginčytinas, juo labiau kad sąvoka „universalumas“ – per daug radikali, neapimanti jokių išimčių, su kuriomis neretai susiduriama verčiant.

Mokslininkai įvairiai aiškina eksplikavimo vertime priežastis: originalo kalbos interferencija (Becher 2011), kultūriniais skirtumais (Pöchhacker 2004), komunikacinės rizikos (*communicative risk*) vengimu (Pym 2005; Becher 2011). Galima pritarti tiems tyrėjams, kurie teigia, kad eksplikavimas yra būdingas vertimui, tačiau sunku paaiškinti vertimui būdingos kategorijos išskyrimą. Iš esmės gali būti išskiriamos dvi kategorijos – privalomasis ir fakultatyvusis eksplikavimas:

### 1) **privalomasis** eksplikavimas:

- eksplikuojama dėl sintaksinių ir semantinių originalo ir vertimo kalbų skirtumų;

<sup>1</sup> Pavyzdžiai straipsnio autorės.

## 2) fakultatyvusis eksplikavimas:

- eksplikuojama dėl skirtingų stilistinių priemonių pasirinkimo originalo ir vertimo kalbose,
- eksplikuojama dėl kultūrinių originalo ir vertimo kalbų skirtumų.

Bendros mokslininkų nuomonės nėra ir dėl eksplikavimo formų.

Formaliuoju lygmeniu išskiriamos dvi pagrindinės formos: **pridėjimas** (*addition*) ir **pakeitimas** (*substitution*) (Klaudy, Károly 2003; Dimitrova 2005; Becher 2011), kai tam tikri teksto komponentai vertimo tekste pridunami arba pakeičiami kitais. Verčiant iš vokiečių kalbos į lietuvių kalbą, dažnai reikia pridėti menamą veiksmazodį ar veiksmazodžio formą, kuri dėl sintaksinių ypatybių nebūtina vokiškame originalo tekste:

- 1) <...>, *die an diesem Text mitgearbeitet haben*  
<...>, kurie **dalyvavo rengiant pranešimo tekstą**

Šiame pavyzdyje matome privalomojo (*dalyvavo rengiant*) ir fakultatyviojo eksplikavimo (*pranešimo tekstą*) atvejus. Menamo padalyvio *rengiant* pridėjimas būtinas dėl sintaksinių lietuvių ir vokiečių kalbų skirtumų. Fakultatyvųjų eksplikavimą *pranešimo* galima paaiškinti konteksto žinojimu, kai vertėjas originalo tekste numanomą informaciją eksplikuoja pridėdamas jam (ir galbūt adresatams) žinomą informaciją, kad originalo tekste minimas *tekstas* yra *pranešimo tekstas*.

Semantiniu lygmeniu kaip viena iš galimų eksplikavimo formų išskiriama **konkretizacija** (*specification*) (Klaudy, Károly 2003). Konkretizacijos forma išreikštas eksplikavimas taikomas verčiant abstraktesnės reikšmės vokiečių kalbos žodžius, pavyzdžiui, įvairios žodžio *Haus* formos *zu Hause*, *in unserem Haus*, *in diesem Haus*, priklausomai nuo konteksto, verčiant į lietuvių kalbą turi būti konkretinamos: *savo valstybėse*, *mūsų parlamente*, *šiuose rūmuose*.

Beje, Kamenická (2007) nesutinka su konkretizacijos priskyrimu eksplikavimui ir teigia, kad eksplikavimas gali reikštis ir **generalizacijos** (*generalization*) forma, pavyzdžiui, D. Lodge romano vertime iš anglų kalbos į čekų kalbą *Heathrow* oro uostas buvo pakeistas bendresnės reikšmės tikriniu žodžiu *London*. Šį pavyzdį Kamenická aiškina tuo, jog praeito amžiaus devintojo dešimtmečio čekų skaitytojui kelionės oru nebuvo įprastos, todėl *Heathrow* nebūtų tapatinamas su Londono oro uostu, taigi, jos nuomone, *London* įterpimą galima traktuoti kaip eksplikavimo atvejį. Pati tyrėja pripažįsta, jog generalizacijos forma išreikšto eksplikavimo atvejų surasti nepalyginti sunkiau, tačiau jos pateiktas pavyzdys parodo, kad eksplikavimui priskirti tik konkretizaciją nėra visiškai tikslu.

## (NE)EKSPLIKAVIMO RIZIKA VERTIME RAŠTU IR ŽODŽIU

Dauguma atliktų eksplikavimo vertime raštu tyrimų patvirtino Blum-Kulkos eksplikavimo hipotezę, tačiau šių tyrimų rezultatų patikimumas dažnai abejotinas dėl nekritiško tyrėjų žvilgsnio į pirmąsias eksplikavimo apibrėžtis (Becher 2011, 17). Sinchroninio vertimo srityje eksplikavimo tyrimų nėra gausu (Gumul 2006; Shlesinger 1995), be to, juose nekeliamas eksplikavimo hipotezės patikimumo klausimas. Shlesinger (1995, 210) teigia, kad eksplikavimo hipotezė gali galioti ir vertime raštu, ir žodžiu, ir nustato junglumo pokyčius sinchroniniame vertime, palyginti su originalo tekstais. Gumul (2006, 187) tvirtinimu, pagrindinis tyrimų rezultatas yra išvada, kad vertėjai, pasirinkdami eksplikavimą, dažniausiai tai daro nesąmoningai.

Kaip vieną iš eksplikavimo poreikio vertime raštu priežasčių Pym (2005) nurodo komunikacinės rizikos vengimą. Pym (2005, 5) riziką supranta kaip nepageidautino rezultato ar poveikio (*undesired outcome*) tikimybę. Becher (2011, 62), nagrinėdamas eksplikavimo tematiką, teigia, kad vertėjams atlyginama už įvykusią komunikaciją, o eksplikavimas – tinkamiausias būdas sumažinti komunikacinę riziką, kylančią dėl tikimybės verčiant būti nesuprastam. Deja, toks eksplikavimo aiškinimas nepadedą geriau suprasti eksplikavimo verčiant žodžiu priežasčių.

Pirma, kyla klausimas dėl sąvokos „komunikacinė rizika“ miglotumo, nes „nepageidautinas rezultatas ar poveikis“ – labai plati apibrėžtis, kurią galima laisvai interpretuoti. Pym (2005, 5) teigia, kad nepageidautinas rezultatas ar poveikis mažina komunikacijos partnerių bendradarbiavimą, tačiau kyla klausimas, ar galima kalbėti apie komunikacinę sėkmę tais atvejais, kai perteikiamą originalo reikšmę supranta tik dalis adresatų. Be to, nei Pym, nei Becher nemini tikėtino neigiamo eksplikavimo poveikio, kai adresatai gali įsižeisti ar susierzinti dėl pernelyg dažno eksplikavimo (pavyzdžiui, akivaizdžios informacijos aiškinimo), taigi eksplikavimas pats savaime neužtikrina komunikacinės sėkmės vertime.

Antra, Becher kalba tik apie vertimą raštu, kuris daugeliu aspektų, ypač laiko išteklių, skiriasi nuo vertimo žodžiu. Atsižvelgiant vien į laiko sąnaudas, reikalingas konkrečiam informaciniam vienetui eksplikuoti sinchroniniame vertime, peršasi priešinga mintis – eksplikavimas gali padidinti komunikacinę riziką sinchroniniame vertime. Labai tikėtina, kad vieno pasakymo eksplikavimas verčiant sinchroniškai gali vykti kito pasakymo sąskaita ir baigtis komunikacine nesėkme.

Vertėjo žodžiu veiklą veikia ir tiesioginis kontekstas, kuriame vyksta komunikacija, todėl vertėjas žodžiu gali keisti savo vertimo būdus, atsižvelgdamas į besikeičiančią komunikacinę situaciją. Vertimo žodžiu, priešingai nei vertimo raštu, produkavimas ir recepcija vyksta vienu metu, todėl tiesioginis kontekstas suteikia daug papildomos ekstralingvistinės informacijos (prozodiniai elementai, gestai), kuri gali paveikti (ne) eksplikavimo poreikį.

## EKSPLIKAVIMO SINCHRONINIAME VERTIME YPATUMAI

Vertimas žodžiu, ypač sinchroninis, yra sakytinė komunikacija, kuriai galioja kitokie principai nei vertime raštu, tai yra vykstant rašytinei komunikacijai. Sinchroniniame vertime stilistiniai ar leksiniai nuokrypiai priimtinesni, tačiau vertėjai žodžiu, versdami šnekamuoju stiliumi pasakytą originalo tekstą, dažnai laikosi oficialiojo dalykinio stiliaus, nors tai reiškia papildomas pastangas eksplikuoti originalo teksto vienetą:

2) *Ja, Herr Präsident, so sind die **Haushälter** eben, sie achten auf jede Kleinigkeit.*

Taip, pone pirmininke, **Biudžeto reikalų komiteto nariai** nepraleidžia nė vienos smulkmenos.

Nors šnekamojoje lietuvių kalboje įmanomas pasakymas *biudžetininkai*, jis yra daugiaprasmis, nes reiškia ir biudžetinių įstaigų darbuotojus. Viena iš priežasčių versti šnekamosios kalbos pasakymus oficialiuoju stiliumi sinchroniniame vertime gali būti laiko veiksnys: išlaikyti bendrą oficialųjį stilių kognityviniu požiūriu gali būti paprasčiau nei perteikti stiliaus lūžius, pasitaikančius originalo tekste. Laikas – itin svarbus veiksnys, galintis sumažinti arba padidinti kognityvinį krūvį (beveik) vienu metu sinchroniniame vertime vykstant daugybei procesų – klausymosi, supratimo, analizės, informacijos įsiminimo, saugojimo atmintyje, vertimo produkavimo. Pastangos iškviesti iš atminties šnekamajam stiliui būdingą atitikmenį gali užimti daugiau laiko nei vyraujančio oficialiojo stiliaus formuluočių produkavimas (plg. Gile pastangų modelį, Gile 1997):

3) *Chinesen, Russen*

Kinijos, Rusijos **valstybių atstovai**

Kita svarbi priežastis, dėl kurios vertėjai gali teikti pirmenybę oficialiajam stiliui, yra tai, kad dažnose sakytinės komunikacijos situacijose (ypač Europos Parlamente) sakomi arba skaitomi rašytiniai tekstai, kuriems būdingi rašytinei komunikacijai būdingi bruožai: didelis leksinis tankis, sudėtinga sintaksė. Originalo teksto sakytojas turi visišką laisvę rinktis kalbinės raiškos priemones, stiliaus lūžius, o profesionalus vertėjas žodžiu turi nuolat kontroliuoti savo produkavimo procesą ir pasirenkamas priemones, analizuoti ir perteikti pasakymo reikšmę, nesusitelkdamas tik į kalbinės raiškos priemonių pasirinkimą. Adresantas gali laisvai pasirinkti stilių, o vertėjas tokios autonomijos neturi ir vertimo tekste išlygina kai kuriuos stilistinius, leksinius ar sintaksinius nelygumus:

4) *Danke, Herr Kollege Swoboda, Frau Roth-Behrendt, **wäre sehr freundlich, Herr...***

Ačiū, kolega Swoboda ir kolege Roth-Behrendt, **tikrai būtų labai gerai, jei paklausytumėte**

Ketvirtame pavyzdyje vertėjas eksplikuoja adresanto intenciją (pageidavimą, kad jo būtų paklaustyta) ir eksplicitiškai pabaigia pasakymą, nes retas profesionalus vertėjas nutraukia savo produkuojamą pasakymą jo nepabaigęs. Ketvirtame pavyzdys gali būti traktuojamas ir kaip paprasčiausio pridėjimo atvejis, tačiau remiantis šiame straipsnyje pateikta eksplikavimo apibrėžtimi galima teigti, kad vertėjas eksplikuoja adresanto ketinamą perteikti informaciją, nors, žinoma, kalbinės raiškos priemonių įvairovė verčiant šiuo atveju yra didžiulė.

Kai originalo tekste aiški apeliacinė funkcija, o adresanto tikslas – paveikti adresatą imtis konkrečių veiksmų, vertėjas gali rinktis eksplikavimą, siekdamas nedviprasmiškai perteikti šią apeliacinę funkciją:

5) *Dieses Amendment 136 – das ist das Kompromisspaket, das alle Fraktionen gemeinsam ausgehandelt haben mit dem Ministerrat. Und das ist das, was als erstes abgestimmt wird.*

136-asis pakeitimas – tai yra tas kompromisinis paketas, kurį suderino visos fracijos kartu su Taryba ir **pirmiausia ir balsuosime dėl to 136-ojo kompromiso.**

Neretai vertime iš vokiečių kalbos į lietuvių kalbą išryškėja su kalbinėmis tradicijomis susijęs eksplikavimas. Pavyzdžiui, lietuviškose kalbose įprasta kreipiniuose vartoti ir pareigybę, ir tikrinius žodžius (dažniausiai pavardę, rečiau – vardą ir pavardę), o vokiškose – arba pareigybę, arba pavardę su mandagumo žodžiu *Frau (Herr)*:

6) *Herr Oettinger*  
**gerbiamas komisare** Oettinger

Bet koks asmeniškėnis kreipinys yra nukrypimas nuo įprastinių kreipinių formuluočių, todėl vertėjas gali teikti pirmenybę neutraliems kreipiniams:

7) *die Kollegin Georgieva von der Kommission*  
**komisarė** Georgieva

Septintame pavyzdyje vertėjas eksplikuoja ir sukonkretina pareigybę *komisarė*, tačiau praleidžia kreipinį *Kollegin*. Tiesa, toks praleidimas toleruotinas ne visada, ypač jei adresantas sąmoningai siekia asmeniškiau kreiptis į adresatą.

Nemažas iššūkis vertėjams žodžiu yra metaforų vertimas. Nieko stebėtino, jog kai kuriais atvejais tenka eksplikuoti, tai yra pridėti tam tikrą informaciją, kad metaforos būtų aiškiai perteiktos adresatui:

- 8) [*ein Satz <...>, den unser Umweltminister in Deutschland, Norbert Röttgen, immer wieder sagt:*] *Die tief hängenden Früchte bei den fossilen Brennstoffen sind abgeerntet*  
 <...> žemai kabantys vaisiai yra nurašyti. **Jis turi omenyje iškastinį kurą.**

Vertėjas yra priverstas įterpti aiškinamąjį komentarą, nes išvertus pirmąją pasakymo dalį *žemai kabantys vaisiai yra nurašyti* lieka neperteikta pagrindinė informacija *bei den fossilen Brennstoffen* – pasakymo tema. Vertėjas perteikia likusią informacinio vieneto dalį netiesiogine kalba, eksplikuodamas cituojamos frazės autorių. Vertime raštu toks pridėjimas būtų netoleruotinas, nes dėl jo pakinta prasminiai originalo pasakymo žodžių ryšiai – atsiranda atitolimas pasakymo atžvilgiu, tačiau vertime žodžiu dėl leistinų stilistinių nuokrypių toks pasakymas visiškai aiškus ir suprantamas – tai ir yra pagrindinis sakininės komunikacijos tikslas.

Pateikti eksplikavimo sinchroniniame vertime pavyzdžiai tik iš dalies parodo sinchroninio vertimo kompleksiskumą, įvairių kontekstų svarbą, vertimo žodžių ypatybes. Dėl šių ypatybių sinchroniškai verčiančių vertėjų sprendimai eksplikuoti, priimami per keletą sekundžių įvertinus kontekstą ir komunikacinę situaciją, dažnai yra visiškai pateisinami, tačiau būtų laikomi klaida vertime raštu.

## IŠVADOS

Straipsnyje iškelti probleminiai eksplikavimo vertime aspektai: nėra bendros apibrėžties, trūksta kritiško žvilgsnio į patį eksplikavimo reiškinį, skirtingos eksplikavimo priežastys dėl vertimo raštu ir žodžiu skirtumų patvirtina tolesnių mokslinių tyrimų būtinybę. Tikėtina, kad dėl pernelyg skirtingo konteksto, komunikacinių situacijų įvairovės, kalbinių skirtumų neįmanomos vienodos išvados dėl eksplikavimo sinchroniniame vertime. Komunikacinės rizikos vengimo, kaip pagrindinės priežasties, paaiškinimu kol kas neatsakoma į daugelį klausimų, kurie kyla atsižvelgiant į galimų vertimo kontekstų įvairovę. Teisingumo dėlei verta pažymėti, kad Europos Parlamento plenarinių sesijų sinchroninio vertimo pavyzdžiai rodo tik tam tikras komunikacines situacijas, kurios gali visiškai skirtis nuo, pavyzdžiui, techninio pobūdžio renginių, kuriose tikėtina mažesnė būtinybė eksplikuoti, arba nuo visiškai skirtingų kultūrų atstovų susitikimų, kuriuose, priešingai, tikėtini daug dažnesni eksplikavimo atvejai verčiant įvairias realijas. Žinoma, nereikėtų pamiršti ir asmeninio kiekvieno vertėjo darbo stiliaus, kurį rodo jo pasirenkamos kalbinės raiškos priemonės, todėl tolesniais moksliniais tyrimais būtų galima nustatyti objektyvesnes eksplikavimo priežastis sinchroniniame vertime.

ŠALTINIAI

<<http://www.europarl.europa.eu/plenary/de/debates.html>>

LITERATŪRA

Baumgarten N., Meyer B., Özçetin D. 2008. Explicitness in Translation and Interpreting. A Review and Some Empirical Evidence (of an Elusive Concept). *Across Languages and Cultures* 9 (2), 177–203.

Becher V. 2011. *Explicitation and Implication in Translation. A Corpus-based Study of English-German and German-English Translations of Business Texts*. PhD Thesis. Department of Applied Linguistics (Institut für Sprachlehrforschung): University of Hamburg.

Blum-Kulka Sh. 1986. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. eds. House J., Blum-Kulka Sh. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 17–35.

Englund Dimitrova B. 2005. *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Gambier Y. 2010. Translation Strategies and Tactics. *Handbook of Translation Studies* 1, eds. Gambier Y., van Doorslaer L. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 412–418.

Gile D. 1997. Conference Interpreting as a Cognitive Management Problem. *Cognitive Processes in Translation and Interpreting*, eds. Danks J. E., Shreve G. M., Fountain S. B., McBeath M. K. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage Publications, 196–214.

Gumul E. 2006. Explicitation in Simultaneous Interpreting: a Strategy or a By-Product of Language Mediation? *Across Languages and Cultures* 7 (2), 171–190.

House J. 2008. Beyond Intervention: Universals in Translation? *trans-kom* 1 (1), 6–19.

Kamenická R. 2007. Defining Explicitation in Translation. *SPFFBU, Řada anglistická: Brno Studies in English* 33. Brno: Masarykova univerzita, 45–57.

Klaudy K. 1998. Explicitation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, eds. Baker M., Malmkjær K. London: Routledge, 80–84.

Klaudy K., Károly K. 2005. Implication in Translation: Empirical Evidence for Operational Assymetry in Translation. *Across Languages and Cultures* 6 (1), 13–28.

Lewicki R. 2011. Technik, Strategie, Prozedur, Methode: terminologisch-konzeptuelle Probleme der Translationsdidaktik und –forschung. *Polilog. Studia Neofilologiczne* 1, 219–225.

Olohan M., Baker M. 2000. Reporting *that* in Translated English: Evidence for Subconscious Processes of Explicitation? *Across Languages and Cultures* 1 (2), 141–158.

Øverås L. 1998. In Search of the Third Code: An Investigation of Norms in Literary Translation. *Meta* 43 (4), 557–570.

Pöchhacker F. 2004. *Introducing Interpreting Studies*. London: Routledge.

Pym A. 2005. Explaining Explicitation. *New Trends in Translation Studies: In Honour of Kinga Klaudy*, eds. Károly K., Fóris Á. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Shlesinger M. 1995. Shifts in Cohesion in Simultaneous Interpreting. *The Translator* 1 (2), 193–214.

Toury G. 2004. Probabilistic Explanations in Translation Studies. *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies: Selected contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001*, eds. Hansen G., Malmkjaer K., Gile D., 15–25.

Vinay J.-P., Darbelnet J. 1958/1995. *Comparative Stylistics of French and English*, trans. and ed. Sager Juan C., Hamel M.-J. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

## **PROBLEMATISCHE ASPEKTE DER EXPLIZITIERUNG IM DOLMETSCHEN UND ÜBERSETZEN**

RASA DARBUTAITĖ

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel werden mehrere Aspekte der Explizitierung analysiert, die problematische Fragen für die Dolmetsch- und Übersetzungswissenschaft darstellen. Dies sind vor allem die uneinheitliche Definition, Unterschiede in der Klassifikation und die unkritische Herangehensweise an die Explizitierungshypothese. Anhand praktischer Beispiele aus dem Europäischen Parlament im Sprachenpaar Deutsch-Litauisch wird die Spezifik der Explizitierung im Simultandolmetschen erläutert sowie die Unterschiede der Explizitierung zwischen Dolmetschen und Übersetzen aufgezeigt. Die Risikovermeidung wird als eine unzureichende Grundlage für die Erklärung der Explizitierung angesehen, weshalb die Untersuchung von weiteren möglichen Ursachen in nachfolgenden wissenschaftlichen Studien notwendig ist, um das Phänomen der Explizitierung im Simultandolmetschen hinreichend zu begründen.